

PROJECT REPORT

TOPIC

NATURE OF REASONING

PAPER- SKILL ENHANCEMENT COURSE



SUBMITTED BY

ABHIJIT ROY

ROLL : UA-191-097 NO : 0201

DEPARTMENT OF PHILOSOPHY
DUDHNOI COLLEGE, DUDHNOI
YEAR - 2021

Mandip
08/08/21

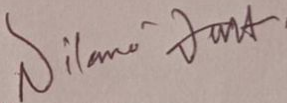
CERTIFICATE

TO WHOM IT MAY CONCERN

This is to certify that ABHIJIT ROY CLASS: BA 3rd SEMESTER
HONORS: PHILOSOPHY (PAPER SEC) ROLL: UA-191-097, NO: 0201.
Completed her Project work On "Nature Of Reasoning" Under my guidance.

He has Completed the study in time and within the Jurisdiction of
Guwahati University. I wish her all Success in life.

Date: 14/09/2021


Dr. Nilamoni Dutta
HOD Department of Philosophy
Dudhnoi College, Dudhnoi.

ACKNOWLEDGEMENT

The Project Work and Preparation of its is not possible without the help received from different quarters so I take this opportunity to acknowledge them.

At first must thank to my Project Supervisor Dr. Nilamoni Dutta head of the Department of Philosophy of Dudhnoi College whose stimulating suggestion and encouragement help me to complete my Project, Secondly I express my sincere thanks to Mr. Mondeep Baidung, Assistant Professor for his suggestion in every aspect of my Project work. I'm also grateful to Miss Himabika Rabha, Bithurai Brahma, Asst. Professor for her encouragement in completing my Project work.

I must also appreciate the crucial role of the Librarian Mrs. Rajashree Bankakali Dudhnoi College as well as the staff of Library who gave the permission to access necessary Book, Journals and internet to complete the Project work.

At last I also like to express my sincere gratitude to my parents and all other family members and friends who encourage and help me to complete this project work.

Date :- 14 Sep, 2021

Name : Abhijit Roy.

Class : 3rd Semester

Sub : Reasoning and Logic

Roll : UA-191-097 NO : 0201

Dudhnoi College, Dudhnoi.

পাতনি

বৰ্তমান প্রতিযোগিতাৰ যুগ। আজিৰ দিনত কেৱল একাত্মিক শিক্ষাই যথেষ্ট নহয়, ইয়াৰ লগতে বিভিন্ন দক্ষতা আৰু সক্ষমতা বিকাশ কাৰাবলগীয়া হয়। এই উদ্দেশ্যে 'যুক্তিপদ্ধতি বা বিজ্ঞানীৰ দ্বৰাণ' অৰ্থাৎ এখন গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অনুমোদিত CBCS পাঠ্যক্ৰমৰ অন্তৰ্গত দ্বিতীয় শাৰ্ম্মাজিকৰ 'দৰ্শন বিভাগ' 'দক্ষতা বিকাশ পাঠ' (Skill Enhancement Course) ৰ 'যুক্তিপদ্ধতি আৰু তৰ্কশাস্ত্ৰ' পাঠ্যপুথিখনৰ পৰা লোৱা হৈছে।

আমাৰ ব্যৱহাৰিক দক্ষতা বিকাশ কৰাটো শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ লক্ষ্য। এনে লক্ষ্য আগত ৰাখিয়েই CBCS পদ্ধতিত দক্ষতা বিকাশ পাঠ্যক্ৰমসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰা হৈছে। 'যুক্তিপদ্ধতি আৰু তৰ্কশাস্ত্ৰ' পুথিখনৰ উদ্দেশ্য হৈছে দৰ্শনৰ ছান-ছাত্ৰীক কলক তৰ্কবিজ্ঞানৰ ব্যৱহাৰিক দিশটো সোতে পাৰিচয় কৰাই দিয়া। ইয়াত অন্তৰ্ভুক্ত পাঠসমূহত দৈনন্দিন ব্যৱহাৰত যুক্তিপদ্ধতি বা অনুমানৰ পৰা আৰম্ভ কৰি সম্পূৰ্ণ তৰ্কীয় নীতিৰ স্বাৰ্থযেৰে যুক্তিৰ বৈধতা আৰু ক্ষুদ্ৰতা নিৰ্ণয় কৰা পদ্ধতিলৈকে উদাহৰণসহ বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰা হৈছে।

— Abhejit Roy.
Gudhrai College,

সূচীপত্ৰ

বিষয়সূচী	পৃষ্ঠা নং
* <u>প্ৰথম অধ্যায়</u> : ভূমিকা	1-2
* <u>দ্বিতীয় অধ্যায়</u> : যুক্তিপদ্ধতিৰ স্বৰূপ	2-3
* <u>তৃতীয় অধ্যায়</u> : যুক্তিপদ্ধতিৰ প্ৰকাৰ সমূহ	3-8
* <u>চতুৰ্থ অধ্যায়</u> : নিগমনাত্মক যুক্তি আৰু আগমনাত্মক যুক্তিৰ পার্থক্য	8-9
* <u>পঞ্চম অধ্যায়</u> : দৈনন্দিন জীৱনত যুক্তিপদ্ধতি	9-11
* <u>ষষ্ঠ অধ্যায়</u> : যুক্তিপদ্ধতিৰ সাস্থ্যবানি	11-12
* সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী	13

* ভূমিকা :-

মানুষ বুদ্ধিবৃত্তি সম্পন্ন জীব। চিন্তা, বিচার স্বফলতা আদিৰ যোগেদি মানুহৰ বুদ্ধিবৃত্তি গুণটো প্ৰকাশ পায় আৰু এই বুদ্ধিবৃত্তিৰ স্বফলতা থকা বাবেই মানুহক জীৱশ্ৰেষ্ঠ বুলি কোৱা হয়। বুদ্ধিস্বফলতা আছে কাৰণেই মানুহৰ মনত চিন্তাশক্তি উদয় হয় যাৰ ফলস্বৰূপে মানুহে চিন্তা কৰিব পাৰে, অনুমান কৰিব পাৰে বা বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত নিজৰ আভিযন্ত ব্যক্ত কৰিব পাৰে। কিন্তু মানুহৰ মনে চিন্তা সকলো সময়তে স্পষ্ট বা যথার্থ নহ'বও পাৰে, এই ক্ষেত্ৰত সাংক্ৰামিক থাকি যায়। এই সাংক্ৰামিক দূৰ কক্ষাৰ উদ্দেশ্যে সত্যানুৰাণী মনীষীসকলে অসীমৰ পৰাই পদ্ধতিগত যুক্তিপূৰ্ণ বিচাৰ বিশ্লেষণৰ প্ৰচেষ্টা চলাই আহিছে আৰু এই প্ৰচেষ্টাৰ পাৰিণতিয়েই হৈছে তৰ্কবিজ্ঞান বা তৰ্কবিদ্যা যাৰ অৰ্থ হ'ল চিন্তা। অৰ্থাৎ ভাষাত প্ৰকাশিত চিন্তাৰ বিজ্ঞান। 'চিন্তা' শব্দটো অতি ব্যাপক। চিন্তাই প্ৰত্যক্ষ, স্মৃতি, কল্পনা, অনুমান, যুক্তিপদ্ধতি আদিক সামৰি লয়।

বিচাৰমূলক চিন্তাৰ জৰিয়তে তৰ্কবিদ্যাই যেতিয়া জ্ঞাত জ্ঞানৰ ভিত্তিত অজ্ঞাত জ্ঞান লৈ অনুমান কৰে তেতিয়াই যুক্তিপদ্ধতিৰ উদ্ভৱ হয়। সেই কাৰণে কেৱল তৰ্ক-বিজ্ঞানতেই নহয়, আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনতো বিজ্ঞান বা যুক্তি

পদ্ধতিৰ বিশেষ ভূমিকা আছে।

* যুক্তিপদ্ধতিৰ দ্ব্যৰ্থ:-

যুক্তিপদ্ধতি হ'ল এক প্ৰকাৰৰ জ্ঞানসিক ক্ৰিয়া। সাৰ্বাৰনতে জ্ঞানসিক ক্ৰিয়াক তিনি প্ৰকাৰত ভাগ কৰা হয় - চিন্তা, ইচ্ছা আৰু অনুভূতি। বিজ্ঞান হ'ল চিন্তাৰ লগত জড়িত এক জ্ঞানসিক ক্ৰিয়া। চিন্তা কৰিব নোৱাৰিলে অনুমানো কৰিব নোৱাৰি। চিন্তাক ভাষাত ব্যক্ত কৰা হয়। ভাষাত ব্যক্ত নকৰিলে চিন্তা আলোচনাৰ বিষয় হ'ব নোৱাৰে। সেইকাৰণে অনুমানক ভাষাত ব্যক্ত কৰা হয়।

যি জ্ঞানসিক প্ৰক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে এক বা একাধিক জ্ঞাত সত্যৰ ভিত্তিত কোনো অজ্ঞাত নতুন সত্যত উপনীত হোৱা যায় তাক বিজ্ঞান বা যুক্তিপদ্ধতি বুলি কোৱা হয়।

মানুহে সাৰ্বাৰনতে প্ৰত্যক্ষজ্ঞানৰ সহায়ত বাহিৰজগতৰ বস্তু বা ঘটনা সম্বন্ধে প্ৰত্যক্ষভাৱে জ্ঞান লাভ কৰে কিন্তু আমাৰ জ্ঞানেদ্রিয়সমূহৰ শক্তি সীমিত কাৰণে ইন্দ্ৰিয়ৰে আমাক সকলো সময়তে যথার্থ জ্ঞান দিব নোৱাৰে। গতিকে প্ৰত্যক্ষ জ্ঞানে পৰোক্ষ জ্ঞানৰ সহায় ল'ব লগা হয়। আৰু তেতিয়াই বিজ্ঞানৰ প্ৰয়োজন হয়। উদাহৰণস্বৰূপে, আকাশত

ভাৱৰ দোধি আমি বৰমুন হ'ব বুলি অনুমান কৰো। আলতে কিছুমান যুক্তিৰ আধাৰত আমি এনেকৈ অনুমান কৰিব পাৰো। বিজ্ঞানী হৈছে ভাৱৰত দানী থাকে। কাৰণ ভাৱৰ আৰু বৰমুনৰ সম্পৰ্ক সম্পৰ্কে আমাৰ জ্ঞাত।

অনুমানক যেতিয়া ভাষাত প্ৰকাশ কৰা হয় তেতিয়া তাক যুক্তি বুলি কোৱা হয়। যুক্তি হুই বা তত্ত্বাৰ্থিক বচনৰ দ্বাৰা গঠিত হয়। যিখিনাক বচনৰ সত্যতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি আমাৰ এটা বচনৰ সত্যত আমি উপনীত হওঁ তাক যুক্তিবাক্য বা আশ্ৰয়বাক্য আৰু আশ্ৰয়বাক্যৰ দ্বাৰা যি বচন নিঃসৃত কৰা হয় তাক সিদ্ধান্ত বুলি কোৱা হয়।

* যুক্তিপদ্ধতিৰ প্ৰকাৰ :-

প্ৰতিটো যুক্তিত দাবী কৰা হয় যে, আশ্ৰয়বাক্যটো বা আশ্ৰয়বাক্যবোৰ সিদ্ধান্তৰ ভিত্তি অথবা আশ্ৰয়বাক্যবোৰে সিদ্ধান্তক সমৰ্থন কৰে। আশ্ৰয়বাক্যৰ দ্বাৰা সিদ্ধান্ত কিদৰে সমৰ্থিত হয় অথবা আ. যুক্তিই সিদ্ধান্তৰ সত্যতাৰ বাবে কেনেকৈ ভিত্তি প্ৰতিষ্ঠা কৰে তাৰে ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি যুক্তিসমূহক প্ৰধানতঃ হুই প্ৰকাৰত ভাগ কৰা হৈছে। এই হুই প্ৰকাৰৰ যুক্তি হ'ল - ১/ নিগমনাত্মক যুক্তিপদ্ধতি, আৰু

2/ আগমনাত্মক যুক্তিপদ্ধতি ।

এই দুই প্ৰকাৰ যুক্তিৰ ওপৰত ত্ৰিটি কৰি তৰ্কবিজ্ঞানৰ দুটা কাণ্ডা পাৰিলাক্ষিত হয় - নিগমনাত্মক তৰ্কবিজ্ঞান আৰু আগমনাত্মক তৰ্কবিজ্ঞান ।

১/ নিগমনাত্মক যুক্তিপদ্ধতি :-

যি যুক্তিত আশ্ৰয়বাক্যৰ পৰা সিদ্ধান্তটো অনিৰ্বৰ্যতাবে নিঃসৃত হয় আৰু সিদ্ধান্ত কেতিয়াও আশ্ৰয়বাক্যকো অধিক ব্যাপক নহয়, সেই যুক্তিক নিগমনাত্মক যুক্তি বোলা হয় । কপিৰ স্ততে, নিগমনাত্মক যুক্তিত আশ্ৰয়বাক্যই সিদ্ধান্তৰ বাবে সুনিশ্চিত ত্ৰিটি প্ৰদান কৰে বুলি দাবী কৰা হয় । নিগমনাত্মক যুক্তিত আশ্ৰয়বাক্য আৰু সিদ্ধান্তৰ মাজত এনে সম্পৰ্ক থাকে যে, ইয়াৰ আশ্ৰয়বাক্যবোৰৰ সত্যতাই সিদ্ধান্তৰ সত্যতা প্ৰতিপন্ন কৰে । অৰ্থাৎ নিগমনাত্মক যুক্তিৰ আশ্ৰয়বাক্যবোৰ সত্য হলে সিদ্ধান্ত সত্য হ'বলৈ বাধ্য ।

উদাহৰণস্বৰূপে,

(ক) সকলো মানুহ হয় মৰণশীল

সীতা হয় মানুহ

∴ সীতা হয় মৰণশীল ।

(খ) সকলো বগলী হয় বগা

∴ কিছুমান বগাদ্রানী হয় বগলী ।

ঔপৰ্য্য দুয়োটা উদাহৰনতেই সিদ্ধান্ত আশ্রয়বাক্যৰ দৰা অনিৰ্ব্য-
তাবে নিঃসৃত হৈছে আৰু আশ্রয়বাক্যতকৈ বেছি ব্যাপক হোৱা
নাই । নিগমনাত্মক যুক্তি আকাৰগত সত্যতাৰ ঔপৰ্য্যত ত্ৰিটি
কৰি যুক্তিৰ বিচাৰ কৰা হয় । বহুগত সত্যতাৰ ত্ৰিটিত নহয় ।

এই যুক্তিত আশ্রয়বচনৰ সত্যতাই সিদ্ধান্তৰ সত্যতা সন্দেহাতীত্ৰাৰে
নিৰ্বাপন কৰে কাৰণে 'স্বদ্ধ'-'অস্বদ্ধ' শব্দ ব্যৱহাৰ নকৰি তাৰ
ঠাইত যুক্তিৰ আকাৰটো 'বৈধ'-'অবৈধ' অৰ বিচাৰ কৰা হয় ।

স্বদ্ধ নিগমনাত্মক যুক্তিক বৈধ যুক্তি আৰু অস্বদ্ধ নিগমনাত্মক
যুক্তিক অবৈধ যুক্তি বুলি গণ্য কৰা হয় ।

বৈধ যুক্তিত আশ্রয়বাক্য সত্য হৈ সিদ্ধান্ত অসত্য অথবা
আশ্রয় বচন সত্য হৈ সিদ্ধান্ত সত্য হ'ব নোৱাৰে ।

নিগমনাত্মক যুক্তিৰ কেইটামান বিশেষ বৈশিষ্ট্য আছে । এই
বৈশিষ্ট্যসমূহ তলত উল্লেখ কৰা হ'ল -

(i) নিগমনাত্মক যুক্তিৰ এটা উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল যে সিদ্ধান্ত
আশ্রয় বচনৰ দৰা অনিৰ্ব্যতাবে নিঃসৃত হয় ।

(ii) নিগমনাত্মক যুক্তিত সাৰ্বিক সত্ত্বৰ জ্ঞানৰ ত্ৰিটিত বিশেষ সত্ত্বৰ

জ্ঞানত উপনীত হোৱা যায়।

(iii) নিগমনাত্মক যুক্তিপদ্ধতিত আশ্ৰয়বাক্যেৰ সত্য হ'লে সিদ্ধান্তও সত্য হয়।

(iv) এই যুক্তিপদ্ধতিৰ আন এটা বৈশিষ্ট্য হ'ল যে ই কেৱল আকাৰগত সত্যতাৰ লগতহে জড়িত। বহুগত সত্যতাৰ লগত জড়িত নহয়।

(v) নিগমনাত্মক যুক্তিৰ সিদ্ধান্তটো আশ্ৰয়বাক্যতকৈ বেছি ব্যাপক হ'ব নোৱাৰে। ই হয়তো কম ব্যাপ্য বা সমান ব্যাপক।

2/ আগমনাত্মক যুক্তিপদ্ধতি :-

যি যুক্তিত একাধিক আশ্ৰয়বাক্যৰ পৰা সিদ্ধান্ত নিঃসৃত হ'লেও আশ্ৰয়বাক্যই সিদ্ধান্তক প্ৰমাণ নকৰে আৰু সিদ্ধান্ত আশ্ৰয়বাক্যতকৈ বেছি ব্যাপক হয়, তাক আগমনাত্মক যুক্তি বোলা হয়।

আগমনাত্মক যুক্তিৰ সিদ্ধান্ত নিশ্চিত নহয়, সম্ভাৱ্য হয় মাত্ৰ। কাৰিৰ স্মতে, আগমনাত্মক যুক্তিত এই দাবী কৰা হয় যে, আশ্ৰয়বাক্যেৰে সিদ্ধান্তৰ বাবে কিছুমান তিৰি যোগান বিৰিলেও ই সিদ্ধান্তৰ নিষ্ক্ৰিয়তা প্ৰদান নকৰে। আগমনাত্মক যুক্তিত কিছুমান বিশেষ দৃষ্টান্তৰ পৰ্যবেক্ষণৰ তিৰিত সাধিক বা সাধমান্য সত্য প্ৰতিষ্ঠিত হয়।

উদাহৰণস্বৰূপে, নগেন হয় সৰ্বনশীল

ধাৰ্গেন হয় স্বৰনশীল

বলেন হয় স্বৰনশীল

∴ সকলো মানুহ হয় স্বৰনশীল । ✓

গাৰৰ উদাহৰণটো আগমনাত্মক যুক্তিৰ উদাহৰণ । ইয়াত সিদ্ধান্ত
কোনটো কেইটামান বিশেষজৰে সত্য বুলি ধাৰণা কৰা আশ্ৰয়-
ব্যক্তৰ পৰা সাৰ্বিক বা সাধাৰণ সত্যত নিঃসৃত হৈছে । গতিকে
আগমনাত্মক অনুমানত আশ্ৰয়ব্যক্তৰ সিদ্ধান্তকৈ কম
ব্যাপক কাৰনে ইয়াৰ সিদ্ধান্ত সদায় সন্তোষজনক ।

গতিকে দেখা যায় যে নিগমনাত্মক যুক্তিৰ দৰে
আগমনাত্মক যুক্তিপদ্ধতিৰো কিছুমান বৈশিষ্ট্য আছে । বৈশিষ্ট্যসমূহ
হ'ল—

(i) আগমনাত্মক যুক্তিপদ্ধতিৰ সিদ্ধান্তটো আশ্ৰয়ব্যক্তৰ পৰা
অনিৰ্ণয়জৰে নিঃসৃত নহয় । সাধাৰণীকৰণৰ দ্বাৰাহে সিদ্ধান্তটো
পাৰা যায় ।

(ii) আগমনাত্মক যুক্তিৰ এটা বৈশিষ্ট্য হ'ল যে বিশেষ সন্দেহ
আনৰ সহায়ত সাৰ্বিক সন্দেহৰ জ্ঞানত উপনীত হোৱা ।

(iii) এই যুক্তিৰ আন এটা বৈশিষ্ট্য হৈছে যে ইয়াৰ সিদ্ধান্ত
আশ্ৰয়বচনতকৈ বেছি ব্যাপক হয় ।

(iv) আগমনাত্মক যুক্তিৰ সিদ্ধান্ত সুনিশ্চিত নহ'বও পাৰে । সাৰ্বিক-

স্বৈচ্ছান্ত সিদ্ধান্তটো সন্তোষজনক হয়।

(v) আগমনাত্মক যুক্তি আকাৰগত আৰু বহুগত উভয়ে প্ৰকাৰৰ সত্যতাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হয়।

* নিগমনাত্মক যুক্তি আৰু আগমনাত্মক যুক্তিৰ পাৰ্থক্য :-

নিগমনাত্মক যুক্তি আৰু আগমনাত্মক যুক্তিৰ দুবিধ ভুলদৰে আলোচনা কৰাৰ পিছত দেখা যায় যে, দুয়োৰে স্মৃত কিছুমান গুৰুত্বপূৰ্ণ পাৰ্থক্য আছে। এই পাৰ্থক্যসমূহ নিম্নৰূপে:

(i) নিগমনাত্মক যুক্তিৰ সিদ্ধান্ত আশ্ৰয়ব্যাক্যৰ পৰা অনিবার্যভাৱে নিঃসৃত হয়। কিন্তু আগমনাত্মক যুক্তিৰ সিদ্ধান্ত আশ্ৰয়ব্যাক্যৰ পৰা অনিবার্যভাৱে নিঃসৃত নহয়; ইয়াৰ সিদ্ধান্তটো সামান্যীকৰণৰ দ্বাৰা লাভ কৰা যায়।

(ii) নিগমনাত্মক যুক্তিত সামান্য সৰ্বস্বৰ জ্ঞানৰ ভিত্তিত বিশেষ সৰ্বস্বৰ জ্ঞানত উপনীত হোৱা হয়। অন্যহাতে, আগমনাত্মক যুক্তিত বিশেষ বিশেষ সৰ্বস্বৰ জ্ঞানৰ ভিত্তিত সামান্য সৰ্বস্বৰ জ্ঞানত উপনীত হোৱা হয়।

(iii) নিগমনাত্মক যুক্তিৰ আশ্ৰয়ব্যাক্যৰ সত্য হলে সিদ্ধান্তও সত্য হয়। আশ্ৰয়ব্যাক্যৰ সত্যতাই সিদ্ধান্তৰ সত্যতাক প্ৰতিপাদিত কৰে। কিন্তু আগমনাত্মক যুক্তিৰ আশ্ৰয়ব্যাক্যৰ সত্যতাই সিদ্ধান্তৰ সত্যতাক প্ৰতিপাদিত নকৰে।

(iv) নিগমনাত্মক যুক্তি কেবল আকাৰগত সত্যতাৰ লগত জড়িত। কিন্তু আগমনাত্মক যুক্তিত আকাৰগত আৰু বস্তুগত উভয় প্ৰকাৰৰ সত্যতাৰ বিচাৰ কৰা হয়।

(v) আগমনাত্মক যুক্তিৰ সিদ্ধান্তু সদায় আশ্ৰয়ব্যক্ত্যকৈ আৰ্হিক ব্যাধক হয়। কিন্তু নিগমনাত্মক যুক্তিৰ সিদ্ধান্তুটো কেতিয়াও আশ্ৰয়ব্যক্ত্যকৈ আৰ্হিক ব্যাধক হ'ব নোৱাৰে। অৱশ্যে সমান বা কম ব্যাধক হ'ব পাৰে।

* দৈনন্দিন জীৱনত যুক্তিপদ্ধতি বা বিজনিঃ :-

আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনত যুক্তিপদ্ধতিৰ প্ৰভাৱ অদাবিগ্নীম। মানৱ জীৱনৰ যিকোনো বিষয়ৰ সিদ্ধান্তু নিৰ্ণয়ত যুক্তিপদ্ধতিয়ে বিশেষ ভূমিকা পালন কৰে। মানৱ জীৱনৰ ব্যৱহাৰিক দিশত কোনো এটা বিষয়ৰ ওপৰত চিন্তা চৰ্চা কৰি শুদ্ধ সিদ্ধান্তুত উপনীত হোৱাত সন্দেহ, কুসংস্কাৰ, আবেগ আদিয়ে অন্তৰায় হিচাপে দেখা দিয়ে।

সন্দেহ এনে এক সামাজিক ব্যাৰি যি ব্যাৰিৰ প্ৰমাণতই সকলো সামাজিক বন্ধোন, মৰম-চেনেহ আদি শেষ কৰি পেলাব পাৰে। তৰ্কবিজ্ঞানে যিহেতু যিকোনো বিষয়ৰ ওপৰত শুদ্ধভাৱে চিন্তা কৰিবলৈ শিকায়, গতিকে যুক্তিপদ্ধতিৰ সহায়ত আমাৰ মনত খেলি থকা সন্দেহৰ ভাৱ যিটো মনটো নিকা কৰি তুলিব পাৰে।

জীৱন আৰু জগতৰ বিষয়ে নহুনকৈ চিন্তা কৰিবলৈ

শিকা এটি ল'ৰা বা ছোৱালীক যদি কোৱা হয় যে মানুহ জন্মিলেই
 মৃত্যুবৰণ কৰিব লাগিব। কাৰণ, সকলো মানুহ মৰণশীল,
 তেতিয়া ল'ৰা বা ছোৱালীজনীয়ে চাৰিওফালে থকা জীৱিত মানুহ-
 য়েৰে দেখি কথামাৰ বিশ্বাস নকৰিবও পাৰে। তেনেকৈয়ে ল'ৰা
 বা ছোৱালীজনীৰ মনত জাগি থকা সন্দেহৰ কলীয়া ভাৱৰ
 আঁতৰাই সকলো মানুহ যে মৰণশীল তেনে এটা কাৰণা জন্মাবলৈ
 আমাৰ লজিক বা বিজনিওৰ কাহিৰে বিকল্প উপায় নাই। এইক্ষেত্ৰত
 আমি আগমনাত্মক যুক্তিপদ্ধতিৰ সহায় ল'ব পাৰো।

গীত হয় মৰণশীল

গীত হয় মৰণশীল

শীৰ্ষক হয় মৰণশীল

∴ সকলো মানুহ হয় মৰণশীল।

আমাৰ সমাজ তথা আমাৰ মনৰ পৰা কিছুমান কুসংস্কাৰ-
 জনিত অন্ধবিশ্বাস আজিও এই বিজ্ঞানৰ যুগতো সম্পূৰ্ণৰূপে আঁতৰি
 যোৱা নাই। এতিয়াও সমাজৰ চুকে কোনে বহুতো ঠাইত ঐচ্ছিকভাৱে
 নিৰ্ভৰ কৰি থকা চকুৰে চায়। নিৰ্ভৰ কৰি থকা মানুহে বহু ঠাইখিনি
 মোৰাৰ লগে লগে তুলসী মানী চাতিয়াই দাবিত কৰি মোৰাৰ দৃষ্টান্ত
 বৰ্তমান সমাজতে নোহোৱা নহয়। কিন্তু এনে কুসংস্কাৰ, অন্ধ-
 বিশ্বাস আদি সমাজৰ ক্ষুণ্ণভাৱ নহয়। এনে ক্ষেত্ৰত আমি
 নিগমনাত্মক যুক্তিপদ্ধতিৰ সহায়ত সমাজত চলি থকা কুসংস্কাৰ
 নাইকিয়া কৰিব পাৰো। কাৰণ কু-সংস্কাৰত ডুবগৈ থকা সেই

মানুষৰে অন্যহাতেদি ঈশ্বৰৰ পৰম বিজ্ঞানী। এইক্ষেত্ৰত
নিগমনাত্মক যুক্তিপদ্ধতি হ'ব -

সকলো মানুহ হয় ঈশ্বৰৰ সৃষ্টি

সকলো উচ্চজাতি নিম্নজাতি হয় মানুহ

∴ সকলো উচ্চজাতি নিম্নজাতি হয় ঈশ্বৰৰ সৃষ্টি।

গতিকে উচ্চজাতিয়ে নিম্নজাতিক ঘৃণা কৰাটো ভীত নহয়।
সেইদৰে আবেগত বৰ্ষাৰ্ত্ত হৈ স্নাত্বেহত অঙ্গাঙ্গবাকী স্নাত্বে
নিজৰ হৃৎ ল'ৰা বা ছোৱালীটোক শান্ত বুলি কয়। কিন্তু তৰ্কবিজ্ঞানে
আগবঢ়োৱা চিন্তাৰ বিৰোধবৰ্ণক নিয়ম অনুসৰি এটা বস্তুত হটা
বিদৰ্ভিত গুণ একে সময়তে হ'ব নোৱাৰে। একেটা ল'ৰা একে
সময়তে হৃৎ আৰু শান্ত হ'ব নোৱাৰে। গতিকে আবেগৰ বৰ্ষাৰ্ত্ত
হৈ হৃৎ ল'ৰাটোক শান্ত বুলি কোৱা স্নাত্বেগবাকীৰ কথামাৰ
যুক্তিপদ্ধতিৰ জৰিয়তে মিছা বুলি প্ৰতিপন্ন কৰিব পাৰি।

* সাম্ভাৰনি :-

যুক্তিপদ্ধতি এক মানসিক প্ৰক্ৰিয়া। বুৎপত্তিগত অৰ্থমতে
তৰ্কবিজ্ঞান হ'ল চিন্তাৰ বিজ্ঞান। চিন্তা বুলিলে কল্পনা, দৃষ্টিভাঙী,
বীৰণা আৰু অনুমান এই সকলো মানসিক প্ৰক্ৰিয়াকে সাম্ভাৰি
লয়। তৰ্কবিজ্ঞান কিন্তু এই সকলো বীৰণৰ চিন্তাৰ লগত জড়িত
নহয়। ইয়াৰ আলোচনাৰ বিষয়বস্তু হৈছে যুক্তিত ব্যৱহাৰ

যুক্তিপদ্ধতিৰ অৰ্থ্যেন। যুক্তিপদ্ধতি হৈছে চিন্তাৰ লগত জড়িত এক মানসিক প্ৰক্ৰিয়া। মানসিক প্ৰক্ৰিয়া হোৱা হেতুকে মানুহৰ মানসিক পৰিদাক্ত্যৰ অৱস্থা ভেদে এনে চিন্তা পৃথক পৃথক ধৰণৰ হ'ব পাৰে। যুক্তিপদ্ধতি মানুহৰ বয়স, আদৰ্শ, পূৰ্ব-বাৰণা আদিৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়।

গতিকে আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনত প্ৰায়বোৰ ক্ষণতে এনে প্ৰক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে বিভিন্ন অনুমান কৰো বা সিদ্ধান্ত দিওঁ। আকাঙ্ক্ষন ভৱীয়া দেখিলে আমি বৰষুণ আহিব বুলি অনুমান কৰি বাহিৰলৈ ওলালে ছাতিটো লগত লৈ ওলাওঁ অথবা বৰত ধুঁবলগীয়া কামোৰ থাকিলেও বৰষুণৰ সন্ভৱনাৰ বাবে নাৰোঁকাকৈ থৈ দিওঁ। এনে ধৰণৰ দৈনন্দিন কাৰ্যকাজত আমাৰ ক্ষমতাত আমি যুক্তিপদ্ধতিৰ সহায়ত কিছুমান সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰো যেনে প্ৰক্ৰিয়াৰ অনুমান বুলিও জনা যায়।

সহায়ক গ্রন্থপঞ্জী

1. Sharma, B. and J. Deka : A Text Book of Logic
2. Chakraborty, C : Logic, Informal, Symbolic and Inductive.
3. Copi and Cohen : Introduction to Logic
4. ফুকন, দাস, বৈদ্য : দ্বাতক মহলাৰ তৰ্কবিদ্যা
5. হেমন্ত কুমাৰ বয় : তৰ্কবিজ্ঞান
6. ড° জ্যোৎস্না ভট্টাচাৰ্য : তৰ্কবিজ্ঞান
7. উচ্চতৰ মাধ্যমিক প্ৰথম
বাৰ্ষিক পাঠ্যপুথি : তৰ্কবিজ্ঞান আৰু দৰ্শন
8. নীলিমা দত্ত : তৰ্কশাস্ত্ৰ আৰু দৰ্শন
9. নাগ, শীল, শৰ্মা : তৰ্কবিজ্ঞান আৰু দৰ্শন
10. ড° জব্বু দাস : তৰ্কবিজ্ঞান আৰু দৰ্শন প্ৰবেশিকা

PROJECT REPORT

TITLE

"Informal Logic"

Skill Enhancement Course (SEC)



SUBMITTED BY

SANGITA SWARGIARY

ROLL: UA-191-097 NO: 0467

DEPARTMENT OF PHILOSOPHY

DUDHNOI COLLEGE, DUDHNOI

YEAR-2021

Sangita Swargiary
01/08/21

Acknowledgement

The project work and preparation of it is not possible without the help received from different garters. So I take opportunity to acknowledge them.

At first I must thank to my project supervisor Dr. NILAMONI DUTTA. Head of the department of philosophy Dudhnoi College whose stimulating suggestion and encouragement help me to complete my project. I have completed this project by following the book of Hemanta Kr. Roy.

At last I also like to express my sincere Gratitude to my Parents and all other family members and friends who encourage and help me to complete this project work.

SUBMITTED BY

SANGITA SWARGIARY

ROLL: UA-191-097 NO: 0467

B.A. 3th SEMESTER (Major)

DEPARTMENT OF PHILOSOPHY

DUDHNOI COLLEGE, DUDHNOI

YEAR-2021

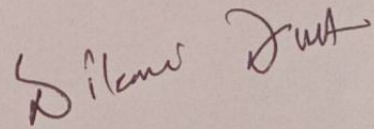
CERTIFICATE

TO WHOM IT MAY CONCERN

This is to certify that this project work under the title “ Informal Logic Skill Enhancement Course” has been carried on by **Sangita Swargiary** class B.A. 3th semester major Philosophy (SEC) Roll: UA-191-097 No: 0467 under my guidance supervision.

She has completed the study in time and within the jurisdiction of Gauhati University.

I wish her all success in life.



Dr. Nilamoni Dutta

HoD. Philosophy

Dudhnoi, College

Dudhnoi, Goalpara

Date: 13/09/2021

সূচী পত্র

অধ্যায় -	বিষয় -	পৃষ্ঠা নং
1.1 -	অনাবগাধিক ভৰুবিদ্যা - আৰম্ভণি -	1
1.2 -	স্মৃতি পদ্ধতি আৰু স্মৃতি -	2-6
1.3 -	স্মৃতিৰ আকাৰ -	6-8
1.4 -	স্মৃতি আৰু স্মৃতিৰ আকাৰৰ সম্পৰ্ক -	9-10
1.5 -	স্মৃতিৰ বৈধতা :-	11-12
1.6 -	সন্তো আৰু বৈধতা -	12-13
1.7 -	সুস্থ বা সরল স্মৃতি :-	14-15
	সামৰণি -	16

অন্যাকাষিক তৰ্কবিদ্যা

1.1. আৰম্ভণি :- তৰ্কবিজ্ঞান দৰ্শনশাস্ত্ৰৰ এক বেলেগে বেলেগে বিভাগ। সম্ভাৱি ই গণিতৰে এক বিশেষ বিভাগ হিচাপে দৰ্শিত। তৰ্কবিজ্ঞান এটি সুকীয়াকৈ শাস্ত্ৰ হিচাপেও দৰ্শিত। অন্যন্য শাস্ত্ৰৰ দৰে তৰ্কবিজ্ঞানো বিভিন্ন দিশত বিকশিত হৈছে। ইয়াৰ প্ৰায়োগিক প্ৰায়োগিক জ্ঞানৰ বিভিন্ন দিশত বেলেগে বেলেগে প্ৰয়োগ। এটা সময়ত আমি কেৱল প্ৰাচীন তৰ্কবিজ্ঞানৰ আলোচনাতে সীমিত আছিলোঁ, ইয়াক অন্যাকাষিক তৰ্কবিজ্ঞান বুলিও কোৱা হয়। কাৰণ এই তৰ্কবিজ্ঞানৰ লক্ষ্য আছিল প্ৰাকৃতিক বা সাধাৰণ জ্ঞান। সাধাৰণ জ্ঞানত ব্যৱহৃত যুক্তি কিছুমান তৰ্কীয় আকাৰ বা নিয়ম ব্যৱহাৰ কৰিবৰ বিচাৰ কৰা হৈছে। যদি সেই তৰ্কীয় নিয়ম বা আকাৰসমূহ অনুসৰণ কৰি যুক্তি গঠন কৰা হয়, তেন্তেহলে যুক্তি বৈধ হয়, অন্যথা বৈধ হয়। কিন্তু বৰ্তমান সময়ত তৰ্কবিজ্ঞানৰ বিভিন্ন বিভাগ লক্ষ্য কৰিব পৰা যায়। ইয়াৰ ভিতৰত অন্যাকাষিক তৰ্কবিজ্ঞান অন্যতম।

Cont...

1.2 যুক্তিপদ্ধতি আৰু যুক্তি

যুক্তি হ'ল লোম্বাত প্ৰমাণিত অনুমান। যুক্তি হ'ল একগাৰ্হিক বচনৰ সমষ্টি য'ত ইয়াৰে এটা বচন বাকী কেইটাৰ পৰা অনিবাৰ্হলৈয়ে নিঃসৃত হয়। অৰ্থাৎ এম. কণিৰ য'তে,
 "যুক্তি হ'ল কিছুমান বচন-সমষ্টি যাৰ এটা বচন বাকী কেইটাৰ পৰা নিঃসৃত হোৱা বুলি দাবী কৰা হয় আৰু বাকী বচনবোৰক সত্যতাৰ তিনিদিকৰ পৰা বুলি গন্য কৰা হয়"। প্ৰত্যেকটো অনু-
 -জ্ঞানক যেতিয়া লোম্বাত প্ৰকাশ কৰা হয়, তেতিয়া তাক কেই-
 -টামান বচনৰ মাৰ্হিত প্ৰকাশ কৰা হয় আৰু এই বচন-
 সমষ্টিয়েই হৈছে যুক্তি। উদাহৰণস্বৰূপে,

সকলো মানুহ হয় অৰণশালি

চক্ৰেটিছ হয় মানুহ

∴ চক্ৰেটিছ হয় অৰণশালি।

এইটো এটা যুক্তি। ইয়াত তিনিটা বচন আছে। এই তিনিটা বচন প্ৰকলণে লগলাগি যুক্তিটো গঠন হৈছে। ইয়াত এইটো দাবী কৰা হৈছে যে, 'চক্ৰেটিছ হয় অৰণশালি' বচনটো

সত্য; কাৰণ ই আন দুটা বচন ক্ৰম 'সকলো মানুহ হয় অস্বা-
 শীল' আৰু 'চলোঁকই হয় অস্বাশীল' এই বচন দুটাৰ পৰা
 অনিবাৰ্যশায়ে নিঃসৃত হৈছে আৰু এই বচন দুটা সত্য। গতিকে
 এই তিনিটা বচন-সমষ্টিৰ প্ৰকলমে যুক্তি স্থিতিৰে প্ৰতিপন্ন
 হৈছে।

কিন্তু এটা উল্লেখনীয় কথা হ'ল : প্ৰত্যেক যুক্তিৰ
 এটা সিদ্ধান্ত থাকে, কিন্তু প্ৰত্যেক যুক্তিৰ আশ্ৰয়বাক্যৰ সংখ্যা
 তাৰতম্য হ'ব পাৰে। কোনো যুক্তিৰ আশ্ৰয়বাক্যৰ সংখ্যা এটা
 বা দুটা, বা তাতকৈ বেছিও হ'ব পাৰে। তলৰ উদাহৰণ কেইটাকৈ
 কৰিলে এইটো স্পষ্ট হৈ পৰিব—

৩) সকলো বগৰী হয় ক'লা।

∴ কিছুমান ক'লাপ্ৰাণী হয় বগৰী।

এইটো যুক্তি কেৱল এটাই আশ্ৰয়বাক্য আছে।

৪) সকলো তৰ্কবিজ্ঞানী হয় গণিতজ্ঞ

সকলো দাৰ্শনিক হয় তৰ্কবিজ্ঞানী

∴ সকলো দাৰ্শনিক হয় গণিতজ্ঞ।

⑨ যদি অনস্মৃত বান্দানী হয়,

⑩ যদি বসুন্ধর পাবে, তেঁতে অনস্মৃত বান্দানী হয়

যদি অনস্মৃত বান্দানী হয়, তেঁতে শস্যনষ্ট হয়

যদি শস্য নষ্ট হয় তেঁতে কৃষকৰ মেতি হয়

∴ যদি বসুন্ধর পাবে, তেঁতে কৃষকৰ হয়

এই যুক্তিটো তিনটা আপ্রয়বাক্য আছে।

প্রতিয়া কোন এটা ত্রুত্বপূর্ণ কথা হল এয়ে যে, যুক্তির অন্তর্গত দুই বাক্যের বচন 'আপ্রয়বাক্য আৰু 'সিদ্ধান্ত' শব্দ দুটা চাৰুধৰ সাপেক্ষ। একেই বচন এটা যুক্তিত আপ্রয়বাক্য আৰু কোন এটা যুক্তিত সিদ্ধান্ত হ'ব পাৰে। দেখিবলৈ হিচাপে কেৱা যায় যে, 'সকলো মানুহ হয় মৰণশীল' বচনটো তলত দিয়া যুক্তিটোত আপ্রয়বাক্য হিচাপে ব্যৱহৃত হৈছে —

সকলো প্ৰাণী হয় মৰণশীল

সকলো মানুহ হয় প্ৰাণী

∴ সকলো মানুহ হয় মৰণশীল।

গতিকে দেখা যায় যে, তৰ্কবিজ্ঞান যুক্তিৰ অন্তর্গত

বচনবোৰ অসংগতকৈ বিভিন্নৰূপে ব্যৱহৃত হ'ব পাৰে। কোনো
 এটা বা দুটা বচন আশ্ৰয়বাক্য হিচাপে পৰিগণিত হয়। তেতিয়া
 তেতিয়া ইয়াক আন এটা বচনৰ সত্যতা প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ অন্তিম
 ব্যৱহাৰ কৰা হয়; আৰু তেতিয়া ই আন বচনৰ ওপৰত
 চিহ্নিত কৰি সত্য বুলি প্ৰতিষ্ঠিত হয়, তেতিয়া ইয়াক সিদ্ধান্ত
 বুলি গণ্য কৰা হয়।

যুক্তিৰ গঠন সম্বন্ধীয় ওপৰোক্ত আলোচনাৰ
 পৰা এইটো প্ৰতিপন্ন হয় যে, এটা যুক্তিৰ আশ্ৰয়বাক্য আৰু
 সিদ্ধান্তৰ মাজত এক গভীৰ সম্বন্ধ আছে। অকৃতৃত যুক্তি এটা
 আশ্ৰয়বাক্য আৰু সিদ্ধান্তৰ মাজৰ সম্বন্ধই ব্যক্ত কৰে। যুক্তিৰ
 সিদ্ধান্তটো আশ্ৰয়বাক্যতেই নিহিত থাকে আৰু ই আশ্ৰয়বাক্যৰ
 পৰা অনিবাৰ্যক্ৰমে নিঃসৃত হয়। যুক্তি এটাৰ আশ্ৰয়বাক্য যদি
 সত্য হয় তেন্তেহলে তাৰ সিদ্ধান্ত কেতিয়াও মিথ্যা হ'ব নোৱাৰে।
 যুক্তিৰ আশ্ৰয়বাক্য আৰু সিদ্ধান্তৰ মাজৰ এই সম্বন্ধক প্ৰসক্তি
 সম্বন্ধ বুলি কোৱা হয়।

সৰ্বশেষত, যুক্তিৰ অসংগত আৰু এটা বিষয়ে উল্লেখ

কথা তেনে হয় যে, তর্কবিজ্ঞানত 'যুক্তি' আৰু 'অনুমান' আৰু 'বিচিন্তা' শব্দ কেইটা আত্মনি অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰা হয়। কিন্তু বাস্তৱত যুক্তি আৰু অনুমানৰ মাজত পাৰ্থক্য আছে। যুক্তিপদ্ধতি বা অনুমান হ'ল এক মানসিক প্ৰক্ৰিয়া। যি মানসিক প্ৰক্ৰিয়াত জ্ঞাত সত্যৰ নিশ্চিত অজ্ঞাত সত্যত উৎপন্ন হোৱা দেখা যায়, তাৰেই অনুমান বা যুক্তিপদ্ধতি বোলা হয়। যেনে— দুৰত পাহাৰত যোঁৱা দেখি অনুমান কৰা হয় যে, পাহাৰখন জুই আছে। কিন্তু সেই একেই অনুমানক যোতীয়া জোয়াত প্ৰকাশ কৰা হয়, তেতিয়া তাক যুক্তি বোলা হয়। উদাহৰণস্বৰূপে— ওপৰৰ অনুমানটোক আমি এইদৰে জোয়াত প্ৰকাশ কৰিব পাৰোঁ— 'হাতে যোঁৱা থাকে তেঁৱে জুই থাকে, পাহাৰখনত জুই আছে।' অনুমানৰ এনেকুৱা জোয়াত প্ৰকাশিত ৰূপেটো হ'ল যুক্তি। গতিকে তর্কবিজ্ঞানত ব্যৱহৃত 'অনুমান' আৰু 'যুক্তি' আত্মনি; এই অৰ্থই স্বত্ব্য অৰ্থ।

1.3 যুক্তিৰ আকাৰ

তর্কবিজ্ঞানত যুক্তিৰ আকাৰৰ দুইমান অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ।

ব্যক্তিব জাকৰ বুলিলে বুজায় ব্যক্তি আৰু গঠনবিদ্যা - এটা
 ব্যক্তি যি বিশেষ বস্তু গঠিত সেই বিশেষ বস্তুটোক ব্যক্তিব
 জাকৰ বুলি কোৱা হয়। ব্যক্তি জাকৰ হ'ল চল বা পাৰিৱৰ্ত্তৰ
 গঠিত পুন এটা বিৱৃতি হ'ল চল বা পাৰিৱৰ্ত্তৰ গঠিত বস্তু
 প্রতিস্থাপন কৰিলে একোটকৈ ব্যক্তি হোৱা হয়। আই.এম.
 কপিৰ হাতে, "ব্যক্তিব জাকৰ হ'ল কিছুমান প্ৰতীকৰ বিদ্যা,
 হ'ল বচনৰ পাৰিৱৰ্ত্তে কৰিলে বচন-পাৰিৱৰ্ত্ত থাকে, আৰু
 একোটকৈ বচন-পাৰিৱৰ্ত্তৰ পাৰিৱৰ্ত্তে যদি একেই বচন প্রতি-
 স্থাপন কৰা হয়। তেন্তেই হ'ল স্বৰূপে এটা ব্যক্তি হোৱা হয়।

দোহৰণ স্বৰূপে — M সকলো M হয় P

• সকলো S হয় M

∴ সকলো S হয় P

২) যদি P তেন্তেই Q

• P

∴ Q

ওপৰৰ দোহৰণ দুটা হ'ল একোটকৈ ব্যক্তিব জাকৰ।

প্ৰথম দোহৰণত ব্যক্তিব জাকৰটো গঠন কৰা হৈছে চল-পাৰিৱৰ্ত্ত

Cont...

দ্বারা। প্রথম উদাহরণত যুক্তির আকাৰটো পদ-পরিবর্ত্য ও ব
পরিবর্ত্যে 'ছাত্র', P ব পরিবর্ত্যে 'অবনশীল' আৰু M ব পরিবর্ত্যে
'মানুহ' পদ তিষ্ঠিত ব্যৱহাৰ কৰিলে আমি তলত দিয়া
যুক্তিটো পাম। :-

যুক্তিৰ ১। সকলো মানুহ হয় অবনশীল

সকলো ছাত্র হয় মানুহ

∴ সকলো ছাত্র হয় অবনশীল।

যুক্তিৰ আকাৰ ঠিক হালী কৰিও বাহিৰ পাৰি।

সেই হালী স্থানত উপযুক্ত বচন বহুৱালে একোটাকৈ

যুক্তি চুপাৰা যায়। সুসংগতৰূপে যুক্তিৰ আকাৰৰ সন্দৰ্ভত আৰু

কোৱা যায় যে, যুক্তিৰ আকাৰ হৈছে হালী বা শূন্য স্থানযুক্ত

প্ৰশ্নে ঠিক বিৱৰ্তি, যদি সেই হালী স্থান যুক্ত উপযুক্ত বচন

পদৰে পূৰ্ণ কৰা হয়, তেন্তেই ঠিক যুক্তি চুপাৰা যায়।

উদাহৰণস্বৰূপে, ১। সকলো — হয় —

— হয় —

∴ — হয় —

1.4 স্মৃতি আৰু স্মৃতিৰ আকাৰৰ সম্বন্ধ

স্মৃতি আৰু স্মৃতিৰ আকাৰৰ মাজত দ্বিবিধ সম্বন্ধ আছে। স্মৃতি দুটা দিশ আছে — উদ্ভাৱন আৰু আকাৰ। স্মৃতি উদ্ভাৱন বুলিলে বুজায় তৰ বক্তব্য- বিষয়বস্তু; অৰ্থাৎ যি বিষয়লৈ স্মৃতি আনোৱা বস্তু সেই বিষয়বস্তু স্মৃতিৰ উদ্ভাৱন। স্মৃতিৰ আকাৰ বুলিলে বুজায় স্মৃতিৰ গঠন বিন্যাস; অৰ্থাৎ স্মৃতিৰ বক্তব্য বিষয়বস্তুক যি ৰূপত প্ৰকাশ কৰা হয় সেই বিশেষ ৰূপ হ'ল স্মৃতিৰ আকাৰ। স্মৃতিৰ আকাৰ উদ্ভাৱন বিতৰ্ক হ'ব পাৰে, কিন্তু স্মৃতিৰ আকাৰ অতীত থাকে। স্মৃতিৰ আকাৰ তিন হ'লে সেই আকাৰবোধৰ প্ৰতি-স্থাপিত দুইটা হিচাপে স্মৃতিবোধো তিন তিন হয়। গতিকে অৰ-বিজ্ঞানত স্মৃতি আৰু স্মৃতিৰ আকাৰৰ মাজত এটা গভীৰ সম্বন্ধ আছে।

২। স্মৃতি হ'ল বচনসম্বন্ধী। স্মৃতি এটা গঠিত হয় দুই বা ততোধিক বচনৰ দ্বাৰা। কিন্তু স্মৃতিৰ আকাৰ হ'ল এটা প্ৰতিকৰ্ম বিন্যাস — যি হ'ল বা পাৰ্শ্ববৰ্ত্ত্য দ্বাৰাই প্ৰধানতঃ

Cont...

গঠিত। যুক্তিত বচন থাকে; কিন্তু যুক্তিৰ আকাৰত পদ বা বচনক
প্রতিনিধিত্ব কৰা চল বা পরিবর্তন থাকে।

২। যুক্তি হ'ল যুক্তিৰ আকাৰৰ প্রতিস্থাপন দুইটো।

কিন্তু যুক্তিৰ আকাৰ হ'ল যুক্তিৰ বিশেষ বিশেষ ৰূপ।

৩। যুক্তি নিজমনাত্মক আৰু আশমনাত্মক দুয়ো
হব পাৰে। কিন্তু যুক্তিৰ আকাৰ কেৱলমাত্ৰে নিজমনাত্মক।

৪। যুক্তি বচনৰে পূৰ্ণ। কিন্তু যুক্তিৰ আকাৰ
খালী হৈও থাকিব পাৰে। খালী হৈও উপযুক্ত পদ বা বচন
সহায়ত্বে যুক্তি পূৰ্ণ হয়।

৫। যুক্তি স্মৃতিৰ; কিন্তু যুক্তিৰ আকাৰ বিস্মৃতিৰ।

প্রত্যেক যুক্তিৰে এটা স্মৃতিৰ বিষয়বস্তু থাকে যাৰ বাস্তব জগতৰ
লগত বিদ্যেই চাব পাৰি। কিন্তু যুক্তিৰ আকাৰত যেনো বিষয়
বস্তু নাথাকে। গতিকে যুক্তিৰ আকাৰ এক বিস্মৃতি বীৰণ।

৬। যুক্তিৰ আধাৰণ ওয়া ব্যৱহাৰ কৰা হয়। আধাৰণ
ওয়াৰে তৰ্কীয় ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰি যুক্তি গঠন কৰা হয়।

কিন্তু যুক্তিৰ আকাৰত ^{আকাৰৰ} ফাৰ্ম বা শ্ৰেণীৰ ওয়া।

1.5 স্বাক্ষৰ বৈধতা

তৰ্কবিজ্ঞানৰ স্কল টেডেশ্য স্বাক্ষৰ বৈধতা নিৰূপন কৰা।
 স্বাক্ষৰ আৰু বৈধ বা অবৈধ হ'ব পাৰে। 'বৈধতা' আৰু 'অবৈধতা'
 স্কল স্বাক্ষৰ হ'ল। স্বাক্ষৰ আৰু বৈধ হয় যদিহে তাৰ সিদ্ধান্তটো
 স্বাক্ষৰ পদ্ধতিৰ নিয়ম অনুসৰণ কৰি আশ্ৰয়বাক্যৰ পৰা
 অনিবার্হভাৱে নিঃসৃত হয়; যদি আশ্ৰয়বাক্যৰ পৰা সিদ্ধান্তটো
 অনিবার্হভাৱে নিঃসৃত নহয়, তেন্তেহলে স্বাক্ষৰ অবৈধ হয়।

উদাহৰণস্বৰূপে — কোনো মানুহ নহয় পূৰ্ণ

সকলো দাৰ্শনিক হয় পূৰ্ণ

∴ কোনো দাৰ্শনিক নহয় মানুহ।

এই স্বাক্ষৰটো বৈধ। কাৰণ ইয়াত স্বাক্ষৰ পদ্ধতিৰ নিয়ম
 অনুসৰণ কৰিহে সিদ্ধান্তটো আশ্ৰয়বাক্য দুটাৰ পৰা অনিবার্হভাৱে
 নিঃসৃত হৈছে। এই স্বাক্ষৰ আশ্ৰয়বাক্য দুটা সত্য হোৱাত সিদ্ধান্তও
 সত্য হৈছে।

তৰ্কবিজ্ঞানী জনৰেনৰ মতে, স্বাক্ষৰ বৈধতাৰ দুটা
 প্ৰকাৰ পূৰ্ণ চৰ্ত আছে। ১) সঠিক আশ্ৰয়বাক্য চৰ্ত; আৰু ২) সঠিক সিদ্ধান্ত চৰ্ত।

গঠনাত্মক চৰ্তবোৰ হ'ল —

- * যুক্তিৰ আশ্ৰয়বাক্যবোৰ সত্য হয় লাগিব; আৰু
- * আশ্ৰয়বাক্যবোৰে সিদ্ধান্তটোক নিঃসৃত কৰিব লাগিব।

উদাহৰণস্বৰূপে,

সকলো বগৰী হয় ব'লা

কিছুমান চৰাই হয় বগৰী

∴ কিছুমান চৰাই হয় ব'লা।

এই যুক্তিটোৱে জনচৈ প্ৰদত্ত দুয়োটা গঠনাত্মক চৰ্তই পূৰণ কৰিছে। যুক্তিটোৰ আশ্ৰয়বাক্য দুটাই সত্য আৰু যুক্তিটোৰ আশ্ৰয়বাক্য দুটাই সিদ্ধান্তক নিঃসৃত কৰিছে। গতিকে যুক্তিটো বৈধ।

নোহোৱা হৈছে, গঠনাত্মক চৰ্তবোৰ হ'ল —

* আশ্ৰয়বাক্যবোৰ সত্য বুলি জ্ঞাত হয় লাগিব; আৰু

* আশ্ৰয়বাক্যবোৰে সিদ্ধান্তটোক নিঃসৃত কৰা বুলি জ্ঞাত

হয় লাগিব।

1.6 সত্যতা আৰু বৈধতা

ৱেবছাৰীৰ দুটা আৰ্হি হৈছে দুৰ্নৈমিক বৈধতা হ'ল 'সত্যতা' আৰু 'বৈধতা'। 'সত্যতা' আৰু 'বৈধতা' হ'ল বচনৰ

Cont...

জন; জ্ঞানহাতে 'বৈৰ্ঘ্য' আৰু 'অবৈৰ্ঘ্য' হ'ল যুক্তিৰ জন। বচন
 এটা সত্য বা মিথ্যা হ'ব পাৰে; জ্ঞানহাতে যুক্তি এটা বৈৰ্ঘ্য বা
 অবৈৰ্ঘ্য হ'ব পাৰে। বচনৰ সত্যতা আৰু মিথ্যাত্বক তৰ্কবিজ্ঞানত
 সত্য-স্থূল্য বুলি কোৱা হয়। এটা বচনৰ সত্য বা মিথ্যা
 স্থূল্যৰ যিকোনো এটা স্থূল্য থাকিবই। যি উক্তি সত্য বা মিথ্যা
 নহয় সি বাক্য বা সাধাৰণ উক্তি বুলি স্বীকৃতি হ'লেও তৰ্কবিজ্ঞানৰ
 বচন হ'ব নোৱাৰে। বচন এটা সত্য হয় যদিহে ইয়াৰ লগত
 বাস্তৱ অটোনাৰ মিল থাকে, কিন্তু যদি এটা বচনৰ লগত বাস্তৱ
 অটোনাৰ মিল নাথাকে, তেন্তে বচনটো মিথ্যা হয়। উদাহৰণস্বৰূপে
 'গাৰ্গীৰ বগা' বচনটো সত্য হ'ব যদি প্ৰকৃততে বাস্তৱত গাৰ্গীৰ
 বগা হয়; আৰু বচনটো মিথ্যা হ'ব যদি বাস্তৱত গাৰ্গীৰ বগা
 নহি তেন্তে কিবা বস্তু হ'ব।

গতিকে দেখা যায় যে, 'সত্যতা' আৰু 'বৈৰ্ঘ্য' একে
 বিষয় নহয়; দুটা পৃথক। 'বৈৰ্ঘ্য' কথাটো কেৱলমাত্ৰ যুক্তিৰ
 ক্ষেত্ৰতেই প্ৰযোজ্য; যুক্তিৰ অন্তৰ্ভুক্ত বচনৰ ক্ষেত্ৰত ই প্ৰযোজ্য
 নহয়।

1.7 সুস্থ বা সরল যুক্তি

তর্ক বিজ্ঞানৰ মুখ্য কাম যুক্তিৰ বৈধতা বিচাৰ কৰা। যুক্তি বৈধ বা অবৈধ হ'ব পাৰে। যুক্তি গঠন হয় বচনৰ দ্বাৰা। বচন সত্য বা মিথ্যা হ'ব পাৰে। যিধাৰ যুক্তিৰ ভাষ্য-বাক্য আৰু সিদ্ধান্তৰ সকলোযোৰ বচন সত্য হয় আৰু যুক্তি-টোও বৈধ হয়, সেইধাৰ যুক্তিক সুস্থ বা সরল যুক্তি খোলা হয়। অর্থাৎ যুক্তিৰ অন্তর্গত বচনবোৰ সত্য হ'লে আৰু যুক্তিটো বৈধ বুলি নিৰ্ধাৰিত হ'লে এটা সুস্থ যুক্তি দোৱা যায়। তর্কবিজ্ঞানী ক'পিয়ে সেইধাৰে সুস্থ যুক্তিৰ দুটা ওৰুৱা পূৰ্ণ চৰ্ত উল্লেখ কৰিছে।—

১) যুক্তিটো বৈধ হ'ব লাগিব;

২) যুক্তিটোৰ ভাষ্যবাক্যবোৰ সত্য হ'ব লাগিব।

অর্থাৎ ক'পিয়ে ব'খ বিচাৰিছে যে, এটা সুস্থ যুক্তিৰ ভাষ্যবাক্যবোৰ সত্য হ'লে সিদ্ধান্ত সত্য হ'ব লাগিব। কাৰণ কোনো যুক্তিৰ ভাষ্যবাক্য সত্য হ'ব সিদ্ধান্ত মিথ্যা হ'লে যুক্তি অবৈধ হয় আৰু তেনেকৈ ক'পি উল্লেখিত দুখন চৰ্তটো অর্থাৎ যুক্তিটো বৈধ হ'ব লাগিব, চৰ্তটো লংঘন কৰা হয়।

Cont...

জনিত দিয়া যুক্তিযৌ সূত্র যুক্তি —

সকলো মানুহ হয় প্রাণী

সকলো দার্শনিক হয় মানুহ

∴ সকলো দার্শনিক হয় প্রাণী ।

ভুক্তবিজ্ঞানত সূত্র যুক্তির উপবিভাগ আৰু কিছুমান যুক্তি
আৰু যিযোৰক অসূত্র যুক্তি বুলি কোৱা হয় । এই অসূত্র যুক্তি-
যোৰ কৈৰি বা অকৈৰি হ'ব পাৰে আৰু ইয়াৰ আশ্রয়যোগ্য সত্য
বা মিথ্যা অথবা কেইবা প্রকাৰৰ বচনেৰে গঠিত হ'ব পাৰে । অর্থাৎ
যিযোৰ যুক্তিয়ে সূত্র যুক্তিৰ চৰ্তযোৰক যিমেনো এটা বা দুয়োটা
চৰ্তই লংঘন কৰে, সেইযোৰ যুক্তিয়েই অসূত্র যুক্তি । এই অসূত্র
যুক্তিযোৰ কৈৰি বা অকৈৰি হ'ব পাৰে আৰু ইয়াৰ আশ্রয়যোগ্য
অন্ততঃ এটা বচন সত্য বা মিথ্যা হ'ব পাৰে । জনিত দিয়া যুক্তিয়ে
অসূত্র যুক্তি — সকলো মানুহ হয় অধনশীল

কোনো মানুহ নহয় দেৱতা

∴ কোনো দেৱতা নহয় অধনশীল ।

অধিকো যুক্তি সূত্র বা অসূত্র হ'ব পাৰে ।

সাক্ষৰণ:- সাক্ষৰণিত বন্ধ পাৰি যে সৰ্বশেষত, যুক্তিৰ অসং-
 -গত আৰু এটা বিষয় লৈলৈ কৰা হলে ক'ব যে, তৰ্কবিজ্ঞান
 'যুক্তি' আৰু 'অনুমান' আৰু 'বিজ্ঞান' শব্দ কেইটা আকিৰ
 অৰ্থত ব্যৱহাৰ কৰা হয়। কিন্তু বাস্তৱত যুক্তি আৰু 'অনুমান'
 হাজত পাৰ্থক্য আছে। যুক্তি পদ্ধতি বা অনুমান হ'ল এক
 জ্ঞানসিক প্ৰক্ৰিয়া। তৰ্কবিজ্ঞানত যুক্তিৰ বৈধতা আৰু অবৈধতা
 সম্বন্ধে আলোচনা কৰা হয়। যুক্তিৰ বৈধতা বা অবৈধতা
 হ'ল আকাঙ্ক্ষিত বৈধতা বা অবৈধতা। জৈৱিকগৰণে তৰ্কবিজ্ঞানে
 প্ৰধানকৈ যুক্তিৰ আকাঙ্ক্ষাৰ আলোচনা কৰে আৰু সোঁ নালৈ
 যুক্তিৰ আলোচনা কৰে।

PROJECT REPORT



TOPIC “REASONING”

DEPARTMENT OF PHILOSOPHY

Submitted By-

NAME: JANUKA RABHA

CLASS: B.A 3rd Semester

ROLL NO: UA-191-097-0301

DUDHNOI COLLEGE

Mandrup
02/08/21

Department of Philosophy

Dudhnoi College



Certificate of Completion

This is to certify that Mr/Ms Januka Rabha
of BA/B.Sc/B.Com. 3rd Semester, Department..... Roll
No. UA-191-097-0301 of Dudhnoi College has carried out project titled
Reasoning and
successfully completed it under my supervision.

Date: 15.12.2020

Supervisor:

Place: Dudhnoi

Designation:

CERTIFICATE

To whom it may concern
This is to Certify that Project work under
the topic has been carried on by Januka
Rabha Roll no UA-191-097-0301 under
my guidance and supervision. She
has completed the study in time and
within the jurisdiction of Guwahati
University

I wish her all success in life.

Nilamoni Dutta
Dr. Nilamoni Dutta

HOD. Philosophy
Dudhnoi College
Dudhnoi Goalpara.
Assam.

Date - 10/09/21

PREFACE

I am presenting a Project file on the Topic of Skill Enhancement course. I have tried to give all the important points regarding this topic. I am thankful to everyone who all supported me to complete this project on time.

I am equally thankful to my elder brother who gave me a moral support and guided me to complete this project on time. He also guided me in different matters regarding this project. While doing this project I came to know many things.

Last but not the least, I would like to thank my parents who helped me a lot.

Precautions are taken to avoid mistakes over all some mistakes may be possible.

ACKNOWLEDGEMENT

I would like to express my special thanks of gratitude to my teacher Dr. Nilamoni Dutta, as well as our Principle Dr. Lalit Chandra Rabha who gave me the golden opportunity to do this wonderful project on the topic Reasoning which is also helped me in doing a lot of Resear-
ch and I came to know about so many new things.

I am really thankful to them
Secondary I would also like to thank my parents and friends who help me a lot in finishing this project within the limited time.

I am making this project not only for but to also increase my knowledge.

Thanks Again to All who helped me

CONTENTS

1. Introduction - - - - - 1
2. Definition of Reasoning - - - - - 2
3. Types of Reasoning - - - - - 2-4
4. Characteristics of
Deductive and inductive - - - - - 4-5
5. Laws of Thought - - - - - 6-7

Introduction

Reasoning is a form of inference that can be expressed in words or other symbols such that the legitimacy of the process can be evaluated if needed. implicit in what we have said above is the idea that not all forms of inference can be overtly expressed.

Definition of Reasoning

Reasoning is a mental process of passing from something known to something unknown. Reasoning when expressed in language is called an argument.

In reasoning, 'the something known' constitutes the data or materials of reasoning. In an argument the data are known as the premises, and the new knowledge is known as the conclusion. Thus, in an argument we proceed from the premise or premises which are given, to the conclusion at which we arrive on the basis of the premise or premises.

Reasoning divided into two types —

1. Deductive inference, and
2. Inductive inference

In an deductive inference, the Conclusion is drawn from one or more given Premises. The Conclusion cannot be more general than the Premises in a deductive inference which is mainly an inference 'from general to particular'.

For example:

All men are mortal

All Politicians are men

∴ All Politicians are mortal.

In an inductive inference, a general proposition is established as a Conclusion on the basis of some observed facts. The Conclusion is more general than the Premises in an inductive inference which is mainly an inference from 'particular to general'.

For example!

Ram is mortal

Harie is mortal

Jade is mortal

∴ All men are mortal.

Reasoning is the main subject-matter of logic. Logic gives us a systematic knowledge of certain principles which regulate our reasoning for the realization of truth and avoidance of error. As logic is a scientific discussion of reasoning, so logic is called the science of reasoning.

Characteristics of deductive and inductive argument:

1. The Conclusion is present in the premises in an implicit form. The Conclusion, therefore, does not provide any new information.

2. The Conclusion of a deductive argument can not be more general than the premises as we move here from more general than the less general.
3. It is a characteristic mark of deductive argument that a deductive argument is concerned with formal truth. if the form of an argument is valid, then the deductive argument will be valid.
4. Deductive argument is also known as the law of General Rules.
5. The truth of a valid deductive argument is certain.
6. In an inductive argument, we move from something known to something unknown. the conclusion, therefore, provides new information.
7. The Conclusion of an inductive argument is more general than the premises.

Laws of thought

Every science is based upon certain fundamental assumption or postulates. So also Logic has its fundamental laws of thought of valid thinking. Logic as the 'science of sciences' assumes the truth of certain fundamental laws of thought, which are supplied by metaphysics. Logic is a science of valid thinking.

These basic principles of thought are self evident, necessary, formal and a priori & truth in nature. There are three laws of thought of valid thinking which are known as —

1. The Principle of Law of Identity
2. The Principle or Law of Contradiction
- and (3) The Principle or Law of Excluded Middle.

1. Law of Identity: The Simplest Statement of the Principle of identity is the formula 'A is A'. According to Leibniz, Law of Identity means that 'everything is what it is'. It may also be stated as 'A thing is what it is'. A thing remains identical with itself. Identity means sameness.

2. Law of Contradiction: The Law of Contradiction is stated in forms, such as "A cannot be both B and not B" or "the same thing cannot be B and not-B. the same attribute cannot be at the same time and in the same sense affirmed and denied of the subject same subject."

3. Law of Excluded Middle: The Law of Excluded Middle is stated in this form: 'A is either B or not B' or 'the same thing is either 'B or not B'. Everything must be either be or not be.